

էթէ մենք չենք ստանալ ուղիղ, այսպէս անուանուած ձեւաւոր ապացոյց յօգուտ քրիստոնէութեան, այնու ամենայնիւ կուրհանք միւն այն կողմնակի ապացոյցներէց յօգուտ նորա, որոնք չնայելով իրանց կողմնակի երեւելուն, մեծ ազդեցութիւն են գործում մեր համոզման վերայ: Ի պտղոյ նոցա ծանիշիք զնոսա (Մատ. Է. 20) ասում է Յիսուս Քրիստոս և այս խօսքերն են բոլոր մարդկութեան հաստատուն համոզման արձագանքը:

Աչքի առաջ ունենալով մեծ կշիռը քրիստոնէութեան ազդեցութեան խնդրոյն հին ստրկութեան ջնջման գործում, դիտաւորութիւն ունենք ներկայացնել ընթերցողներին նկարագիրը ստրկութեան վիճակի հին աշխարհում և քրիստոնէութեան բարոյական ու ընկերական ազդեցութիւնը նորա վերայ:

ՅԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ:

«Բերականական լուծումն» յօդուածի մէջ խոստացել էինք շարագրական վարժութեանց մասին առանձին խօսել, որ և այժմ կատարում ենք: Փրիդրիխ Օտտոյի գրուածքները այդ մասին մեր ուղեցոյցը պէտք է լինին, որի մասին մենք շատ անգամ առիթ ենք ունեցել խօսելու:

Շարագրութիւն բառը ընդարձակ մտքով պէտք է հասկանալ. այդ արուեստը երևում է թէ բանաւոր, թէ գրաւոր և թէ ընթերցանութեան վարժութիւններում:

Այդ վարժութիւնների գործադրութիւնը ուսման ստորին աստիճաններում մեզ արդէն յայտնի է (տ. Էայրեն լեզուի դաստառութիւն ծխական ուսումնարաններում), այժմ աւելի ուսման վերին աստիճանի սահմանները քննենք: Մեր ասելիքները վերաբերում են ոչ միայն աշխարհիկ լեզուին, այլ ոչ նուազ նաև գրաբար և օտար լեզուներին:

Սկսենք փգրիկ ԱՌԱԿՆԵՐԻՑ, Էնց ստորին աստիճանից աշակերտը պէտք է սովորէ լաւ ըմբռնել առակի հատ հատ իրօղութիւնները (մասերը) իրանց փոխադարձ յարաբերութիւններով, ապա և կապակցած խօսքով կամ ոճով արտայայտել ըմբռնածը: Առակի մէջ ճշգիւ պէտք է որոշուի թախանձ, շարժումները և ինքնուրուի, որոնք յայտնի են դառնում մօտաւորապէս հետեւեալ հարցմունքների պատասխաններով:

1. Ի՞նչ պատահեցաւ. որի միջնորդութեամբ. երբ և որտեղ.
2. Այդ պատահելուց յետոյ՝ ի՞նչ կատարուեցաւ կամ գործուեցաւ.
3. Ի՞նչ հետևանք կամ արդիւնք ունեցաւ գործը.

Մի օրինակով տեսնենք ստորին աստիճանի այս վարժութիւնը.

Գայլ և գառն.

Մի գայլ և գառնուկ պատահմամբ եկան մի և նոյն առուակից ջուր խմելու. գայլն սկսեց առուակի վերեւից խմել, գառնուկը աւելի ներքև ու հեռու նորանից. Հէնց որ գայլը գառնուկին նկատեց, նա առաջ վազեց և կատաղի կանչեց. Ո՞նց համարձակուեցար պղտորել ջուրս, հիմի ի՞նչպէս խմեմ քո ապականածը. Խեղճ գառնուկը պատասխանեց. Մի՞թէ կարո՞ղ էի ջուրդ պղտորել, քանի որ այս ավին դու ինձնից աւելի վեր ես և աւելի իմ խմածը պէտք է քո շնորհով պղտորուի. Գայլը յարեց. Հերիք չէ արածդ, և անիծում ես ինձ. Գառնուկը պատասխանեց. Իմ բերանից անէ՞ծք չի դուրս եկել, էլի գայլը. Այո՛, լաւ միտս եկաւ, վեց ամիս առաջ հայրդ էլ ինձ անպատուեց, Գառնուկը նորան. Այն ժամանակ ես ծնուած չէի. հօրս մեղքը ես ինչու պէտք է բարձեմ. Գայլն ասաց. բայց դու իմ գոշտն ու արտը սաստիկ կոխտուել և կոծուտել ես. Գառնուկը պատասխանեց. Այդ անկարելի է, որովհետև ես տակաւին ատամներ չունիմ, էլ ի՞նչ երկարացնեմ, կտրեց գայլը, հազար էլ որ խօսես ու բարբաջես, այս օր քեզ առանց ուտելու չեմ թողնի. Ասաց և իսկոյն խեղտեց անմեղ գառնուկին.

Հարցափորձութիւն. Առակի երեք մասերը սրբա են. Գայլի ցանկութիւնն է մի յաջող պատճառանք գտնել գառնուկին ուտելու. Գառնուկի վերայ բարդում է ամէն տեսակ մեղադրութիւններ, որոնցից ոչ մէկը խեղճին չի վերաբերուի. Նա ուտում է նորան առանց որ և է հիման.

Ի՞նչ գիտաւորութեամբ եկան մի օր գայլն ու գառնուկը առուակի մօտ, ուր որ իրար պատահեցան. Ո՞ր տեղ էր կացած գայլը, ո՞ր տեղ՝ գառնուկը, Ո՞րն է ջրի ավի վերեւը, ներքեւը. Գայլն ի՞նչ յղացաւ իւր մտքի մէջ, երբ որ գառնուկին նկատեց, Բայց նա չէր ուզում ուղղակի ի կատար ածել մտադրածը, չէր ուզում յափշտակող երևալ. ուստի և փնտռում էր մի պատրուակ.

Նախ ի՞նչպէս մեղադրեց գառնուկին. Ի՞նչ բառերով հէրքեց գառնուկը մեղադրանքը. Սորա երկրորդ մեղքը ի՞նչ համարեց, երկրորդ մեղադրութեան դէմ ի՞նչ պատասխանեց գ. - ը. Ի՞նչ էր նորա երկրորդ ամբաստանութիւնը. Եւ ի՞նչ գ. - ի պատասխանը. Վերջապէս ի՞նչ է անում գայլը, երբ որ չի յաջողում գ. - ին յանցաւոր հանել. Այս էր

Բարձրագույնը, որ և գայլը կարող էր կատարել, որովհետև դառնուկից աւելի զօրեղ էր. բայց ինչպէս չուներ անելու. Ուրեմն առակը ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս ոյժը գայթակղեցուցիչ հանգամանք է ուրիշի դէմ անիրաւութիւն գործելու:

Դա էր ուսման ստորին աստիճանի եղանակը. հետեւեալ առաջներով տեսները յատկապէս վերին աստիճանի եղանակները:

Խելօք սարեկը.

Ծարաւի սարեկը փորձում էր մի փարչից ջուր խմել, բայց կտուցի կարճութեան պատճառով չէր կարողանում նորա միջի ջրին հասնել. Մի քանի անգամ կտցով տուեց հաստ կաւին, բայց կտարել չը կարողացաւ. Փարչին դէմ տալով ջուր արեց, որ վայր ձգի. բայց ոյժը չը պատեց. Հիմա իւր խելքով ու սրամտութեամբ վերջապէս յարմար հնար մտածեց, քարի կտորներ հաւաքեց և ձգեց փարչի մէջ, որով ջուրը այնքան բարձրացաւ մինչև որ կտուցով կարողացաւ հասնել ջրին և իւր ծարաւի պապակը կտրել:

Մի դանդաղիր ուսման մէջ, որքան որ դժուար ևս թուի քեզ. իւր անդադար ջանասիրութեամբ մարդ հասնում է մտադրած նպատակին:

Հիմնական գաղափարի լուսաբանիլը, Առակը պատկերացնում է այն փորձառութիւնը, թէ անհնջկեանք՝ ինչպէս ինչպէս հետեւի հետեւի է նշարարիլ իւրին, և խրատում է, թէ նպատակն դիմելու ծախսով չը դեռ է յաջող ելլելու արդիւնէից և դժուարութիւնէից, Արդ աշակերտները պէտք է այս իմաստը հասնեն առակից, բայց դորա համար հարկաւոր է, որ հետեւեալ կէտերը խօսակցութեան նիւթ դառնան. մի նպատակ, ձեռնարկում դէպի նորա, արգելքներ՝ որոնց հանդիպում է հետամտութիւնը, խելքի գործակցութիւն, նպատակին հասանիլը:

Այդ խնդրի կատարումն, Իբրև նախաշաւիղ աշակերտին պէտք է հաղորդուի, թէ ի՞նչ է առակը, ի՞նչ նպատակի է ծառայում, և ի՞նչ պէտք է լինի հետեւեալ զրուցատրութեան խնդիրը:

Երևակայութեամբ փոխադրուենք մի պարտեզ: Այն տեղ տաղաւարի մէջ սեղանի վերայ դրած է ջրով մի փարչ: Ծառի վերայ նստած է մի սարեկ, որ խիստ ծարաւ է: Յանկարծ նկատում է փարչը և իսկոյն դէպի տաղաւարն է թռչում, որպէս զի փարչի ջրով կտրէ իւր ծարաւը: Այս նպատակի համար հարկաւոր էր, որ սարեկը գար ջրի մօտ:

Այն տեղը, ուր որ գալ ենք ուզում, այն իրը, ինչ որ ուզում ենք

ձեռք բերել, այն վիճակը, որի մեջ որ ուզում ենք գտնուել, — կոչվում է նպատակ։ Ով որ ճանապարհորդում է, ունի մի նպատակ, ինչ էլ իտեղից ազդի նպատակը, երբ որ Եգիպտոսից ելաւ. Ի՞նչ է այն գրեթե նպատակը, որ որոտորդը հրացանից արձակում է, Ի՞նչ է բանասերեալի նպատակը, որ աշխատում է աշատութիւն ստանալ, Ի՞նչ նպատակի եմ դիմում, երբ որ ձեզ սովորեցնում եմ։ Ո՞րն էր սարեկի նպատակը. — Մէկը գուցէ -- ղեւ, հասնիլ մի նպատակի, բայց ոչինչ չը ձեռնարկէ հասնելու համար. հետեւեալն ի՞նչ կը լինի, եթէ ուզում է նպատակին հասնել, նորա փափաքը պէտք է հետադարձուի, յիշում գտնայուլ աշգպէս էլ կը լինի, եթէ մի և նոյն ժամանակ այնպէս բան յետադի, ինչ որ նպատակին է առաջնորդում։ Ուրեմն ինչո՞վ փափաքը ձէլ և հետադարձու է դառնում։ Արդեօք սարեկը լոկ միայն ջրի փափագ ունէր, թէ հետամուտ ևս եղաւ. նա ի՞նչ ձեռնարկեց ջրին հասնելու համար։

Մի նպատակի ձգտելու ժամանակ կարող է մի բան ունիլ կամ իտեղից. ինչ որ նպատակին հակառակ է, նորա ճանապարհը փակում է. այն ուրիշ է. Բեզ ի՞նչ կարող է խանգարել, որ ծառի վերայ բարձրանաս, ձի հեծնես, կրակ վառես, Սարեկի ո՞ր ձեռնարկութիւնները արգելքի հանդիպեցան և երեք դէպքերից իւրաքանչիւր անգամ ի՞նչ էին գործաւ։

Երբ որ մեր ձգտմանց ժամանակ արգելքների ենք հանդիպում, մեր առաջ բացվում է երկու ելք, որոնք են. Ի՞նչ ելք ունեցաւ սարեկի ձգտումը, Ով որ մի նպատակի դիմելիս, բոլոր արգելքների հակառակ շարունակ հետադարձու է, իւր ջանքերով յադու է, իւր ձգտւթներից չէ յոյնում, նա հապտառան և անյողադ է իւր նպատակին հետեւելու մէջ։ Այսպէս էր և սարեկը. նորա չորս նախաձեռնութիւններից իւրաքանչիւրը այդ բանի ապացոյց է. սակայն առաջին երեքը ցոյց են տալիս, թէ միայն անխոնջ աշխատութիւնը բաւական չէ նպատակին հասնելու համար։ Այլ հարկաւոր է, որ ձեռնարկածը պարտաւ և յադու լինի, այս կերպ ընտրութիւն անելու համար, պէտք է մտածել, բայց նախ և առաջ պէտք է խելօք լինել, Հիմա չէք դժուարանայ, ասել, թէ առակը ինչ դադափար է պատկերացնում դիմօք, Ընդհանրացրու առակի մասնաւոր խրատը (նպատակին ձգտելու ժամանակ մի ծուլանար, մինչև անգամ եթէ ճանապարհին արգելքներ հանդիպին)։

Արդ այս զրուցատրութիւնները ո՞՞՞նչ ձևակերպեցիք, ամբողջ շարադրութեամբ բացատրեցիք, և մի առ մի պատմեցիք, թէ ինչ էր սարեկի նպատակը, թէ նա այդ բանի հետամուտ էր, թէ նորա դեմ արգելքներ ելան, թէ նա արգելքներից չը վհառեցաւ, և չը յոգնեցաւ. թէ իւր խելքից խորհուրդ հարցրեց և ստացաւ, որի գործադրութեամբ ևս նպատակին հասաւ։

կամ մի շէնքի պարի կռթնած և այնպէս դէպի վեր ծաւալած (այգիներէ մէջ վազը գրեթէ գետնի վերայ է փռուած)։ Ինչից եմ իմանում այս բանը։ Առաջն առում է ողկոյզները բարձր անմատչելի էին։ Ուրեմն վազը վեր և երկար ձգուած էր։ Տետեապէս կամ տալանի կամ պատի յենարան պիտի ունենար։— Ես ենթադրում եմ դարձեալ, թէ վազի տեղը ԲԻՆԻՍ ԲԻՆԻՍ ԲԻՆԻՍ մնա էր։ Ինչից յայտնի է այս հանգամանքը։ Աղուէսը ԲԻՆԻՍ վերունը արեց։ Անշուշտ այսպէս գողունի վարուելու նպատակը այն կը լինէր, որ շուրջ չը հանէ և իւր գալուստը մարդկանց ու պահապան շներին յայտնի չը կացուցանէ։ Նա սողալու կարիք չէր ունենայ, եթէ մօտը մի դատարկ ամբարանոց կամ պարտիզպանի անմարդաբնակ իրճիթ լինէր։— Սովի հալածանքը աղուէսին հանել էր իւր որջից։ Ուրեմն նորա գլխի մէջ ի՞նչ միտք պէտք է յղանար, երբ որ տեսաւ ողկոյզները։ Սորանից աւելի համով կերակուր էլ ի՞նչ ես ուզում, կասէր նա իւր սրտում։ Բայց փափագին հասնելը հեշտ չէր, որովհետեւ բաժանող բարձրութիւն կար։ Ինչե՞ր պէտք է փորձէր խաղողին հասնելու համար։ (Երեւի բազմիցս և անյաջող կերպով ուստոսել, մագլցել)։ Ի՞նչ ես ուզում ասել, բայց ափսոս, բառերը։— Թռչունները տեսնում էին նորա արարմունքները։ Ո՞ր արարմունքները, նոքա ի՞նչ Թռչուն կարող էին լինել (գիշեր ժամանակ՝ բուեր)։ Այս Թռչունների ծաղրից երկիւղ էր կրում։ Ի՞նչ հիմք կար վախենալու համար, նա հռչակուած է իւր խելքով և խորամանկութեամբ։ Իսկ այս անգամ անյաջող հանդիսացաւ։ Ուրեմն այն Թռչունները, որ հարկաւ նորա բարեկամներից չէին լինի, բաւական պէտք է զուարճաբանէին աղուէսի դժբախտութեան մասին։ Եւ ինչ կը լինէր ծաղրաբանութեան իսկական նիւթը։— Աղուէսը երկու հնար է գործ դնում, Թռչնոց ծաղրին տեղի չը տալու համար։ Ո՞րոնք են, Ի՞նչ է արտայայտում նորա դէմքը, ի՞նչ է նորա բառերի զօրութիւնը։ Բայց նա չէր ԲԻՆԻՍ ԲԻՆԻՍ խաղողը, այլ իրօք ԲԻՆԻՍ էր։ Ուրեմն նորա դէմքն ու խօսքը համեմատ չէն սրտի ուղածին, այսինքն նա Ի՞նչ յեղի։ Եւ ի՞նչ նպատակով։ Թռչուններին հասկացնելու, իբր թէ իւր խաղողից հեռանալու պատճառը՝ խաղողի անհամութիւնն է։ Ուրեմն նա ուզում էր Թռչուններին մոլորեցնել։—

Այժմ աշակերտները պէտք է ԲԻՆԻՍ կամ ԲԻՆԻՍ կերպով առակի բովանդակութիւնը այսպէս ձոխացնեն։

Աշուն կէս գիշերին, մինչդեռ լուսնի պայծառ լոյսը ամեն տեղ փռուած էր, մի սոված աղուէս գուրս եկաւ սարի լանջի անձաւից, որ նորա որջն էր կաղմում, իւր բոլոր հնարագիտութիւնները պէտք է գործ դնէ, որ կուշտ փորով վերագառնայ, նա ուղղուեցաւ դէպի վաղածանօթ բնակութիւնը, որ առանձնացած գիւղից գուրս հաստատուած էր։ Հէնց

որ սողալով հեռուից այդ տեղերքին մտեցաւ, նայեց պատի վերայ վերցուած վազի ծառին և ուրախութեամբ տեսաւ, որ նորա գլուխը վերեւից ծանրացած է քաղցր քաղցր ողկոյղներով։ Ահա համեղ ճաշդ ինքնուիքը մտածեց աղուէսը և առանց շշուէ հանելու, կամաց կամաց մտեցաւ վազին, Եթէ ուզենաս մի թռիչք անել, կը հասնես, այս էր նորա առաջին խորհուրդը, և իսկոյն, ինչքան ոյժ ունէր, ոտանց և ոստանց . . . մի, երկու, երեք անգամ, բայց ի դուր, Վնաս չը կայ, քաջալերեց ինքն իրան, մագլցելու շնորհք էլ ունինք, Սակայն և ոչ բաղմիցս մագլցելը հասցրեց նպատակին, Արդէն այսքանը անտանելի տանջանք էր նորա համար, Բայց տես, որ չորս կողմը հանգիստտեսներ կային, Մօտիկ ծառերի վերայ նստած՝ բազմաթիւ բուեր չարագուշակ նայում էին իրա արարմունքների վերայ, Վախեցաւ, Թէ սոքա կսկսեն ծաղրել, Եւ որպէս զի տեղիք չը տայ, հեռացաւ խաղողից արհամարհութեան դեմք շինելով և Թռչունների ակտնջին հասցնելու համար՝ բարձրաձայն գոչելով. «Չեմ ուզում այդ խակ ու թթու պտուղները»։

Ազուա և աղուէս

Մի ագուա իւր մագիւղների մէջ բռնած տանում էր թունաւորած մսի կտոր, որ բարկացած պարտիզպանը շպուտել էր իւր դրացու կատունների համար, Հէնց որ նա կաշնու ծառի գլխին պատրաստուեցաւ իւր կերակուրն ուտելու, մի աղուէս քսմսուելով լուս ընկաւ և տակից շողոքորթելով ձայնեց. «Ողջոյն՝ քեզ, Արամազդի Թռչուն, Այս ինչ ուրախութիւն է սրտիս, որ քեզ տեսնում եմ, որովհետեւ քո փետուրների գեղեցկու թեան, քո կտուցի ուժին՝ չի հասնի անշուշտ և ոչ մէկը քո եղբայրակիցներից, Այո՛, իրաւամբ միւս բոլոր Թռչունները քեզ են սպասաւորում, Տես, օր ու գիշեր այսպէս կարող եմ կենալ, քեզ նայել, հիանալ քեզմով, սքանչանալ, և էլի չը կշտանալ սիրուն տեսքովդ, Ջարմացաւ ագուաւը և իւր սիրտը խնդաց, որ իրան արծուի տեղ ընդունեցին, Արժան է աղուէսը, մտածեց նա, որ վարձատրեմ իւր փառաբանական խօսքերի համար, Յիմար մեծահոգութեամբ վար ձգեց նա իւր աւարը և հպարտացած թռաւ տեղից, Աղուէսը քրքիչ հանեց և դունչը բաց՝ առաջ վազեց, որ հրապուրած միսը առնի, Եւ սկսեց չարախնդութեամբ քրրիւլ և լափել, Սակայն շատ չը տևեց և այդ ուրախութիւնը արտմութեան փոխուեցաւ, Թոյնն սկսեց ներգործել և աղուէսի օրը սևացաւ։

Երանի, Թէ դուք, ո՛վ անամօթ շողոքորթներ, միշտ միայն թոյն՝ և աւելի ոչինչ չը վաստակէք։—

Անմիջական ըմբռնումն, Աշակերտները ստորին աստիճանից պէտք է սովորեն նախ և առաջ պատմածը անմիջապէս նոյնութեամբ ըմբռնել և այնպէս կրկնել, Բայց սորա համար էլ փոքր ինչ նախապատրաստութիւն է հարկաւոր, Զոր օր, մեր օրինակին գալով՝ կանխաւ պէտք է բացատրուի Արամազդի թռչունն, լուս ընկնելը մի բանին չը հասնել, հիանալ, սքանչանալ, տեսքով կշտանալ, օրը սեւացաւ, Բացայայտութիւնն էր՝ իմաստը աւելի լաւ ըմբռնել տալու համար, Մի անտառ, որ մացառ ունի, մացառոտ անտառ է, մի պտուղ, որ հիւթ է պարունակում, հիւթալի պտուղ է, մի բոյս, որ թոյն է բովանդակում, թունաւոր բոյս է, Միւր թոյն էր բովանդակում, ուրեմն թունաւոր էր, Բայց ինչո՞ւ է ասած, «թունաւորած», Բառը այդ կերպով այն միտքը ևս ակնարկում է, թէ մնի մէջ թոյն էր խառնուած յատուկ գիտմամբ, Ինչո՞ւ, բարկացած, և ոչ, բարկացող պարտիզպան, — Բարկացողը ամեն թեթեւ պատճառով բարկութեան կրակով է վառվում, Իսկ պատմութիւնը այն չի ուզում ապել, թէ պարտիզպանը իւր բնութեամբ դիւրարորաբար մարդ էր, այլ թէ նա մնի մէջ թոյն խառնելու խառնի գոհամակ, սրգողած կամ զայրացած էր, և այդ սրտով միւր գուրս ձգեց կատունների համար, Երևի թէ կատունները վնասել էին նորան, Ինչո՞ւ չի ասուած (միւր) Դրել էր, Սրտմտած ժամանակ հանգիստ ձեռքով չեն դնում, այլ ակամայ դուրս են ձգում, չգուռում են, Ինչո՞ւ համար հեղինակը կացով չի ասնել ապրիս ագռաւի բռնած միւրը, Այն ժամանակ ագռաւը կը թունաւորուէր, որ հեղինակի խորհրդեան հակառակ է, Ի՞նչ էր աղուէտի դիտաւորութիւնը որ քսմունելով մօտեցաւ, Որ ագռաւին չը վախեցնէ, ապա թէ ոչ, ագռաւը տեղից կը շարժուէր, հետու կը թռչէր, այն տեղ իւր կերակուրը ուտելու, Բայց ինչո՞ւ աղուէտի ճառը ագռաւի սրտի մէջ երկիւղ չը ձգեց, նորա բարեկամական, քաղցրաբարբառ ձայնը սիրա տուող հնչիւններ էին, — Ասա այն բոլոր — — — Ինչո՞ւնք, որ աղուէտը ագռաւին ուռցնելու չափը, է, — Ի՞նչ է նշանակում «շաշլում» է, Այն թէ ագռաւը փառաբանուեցաւ չունեցած առաքինութիւններով, տարապարտուց, Այդ անաւելութիւններից աղուէտը հանում է երկու ելքայից, — Ինչ, Թուի՞ր, որոնք են, — Մէկը ագռաւի եղբայրակիցներին է վերաբերում, միւրը աղուէտին, Մի անգամ եղբակացում է, Թէ ինքնին հասկանալի է, արժան և արդար է, որ միւս թռչունները պէտք է ծառայեն ագռաւին, այդ բանից էլ իրա համար եղբակացում է, թէ չի կարողանում կշտանալ ագռաւի տեսքով և ագռաւից գրանչանալով, — Ասա, թէ Ի՞նչ կարգի ուրախութիւն էր ագռաւի ուրախութիւնը, և Ի՞նչ էր նորա ուրախութեան առարկան, — Ի՞նչ վճռեց ագռաւը և ի նչ էր վճռի գիտաւորութիւնը, — Ո՞վ էր մոլորուողը, Ի՞նչ էր ագռաւի մոլոր-

բութիւնը. . . Հաստատիր այս կարծիքը, թէ ագռաւը յիմար էր. — նա չէր հասկանում, թէ աղուէնը նորան խաբել է ուղում: Ինչո՞վ է երևում նորա մեծահոգութիւնը, նորանով, որ իւր սխերիմ թշնամի աղուէսին մի տուրք պարգևեց, Ի՞նչից է ծագում այդ մեծահոգութիւնը, ագռաւի յիմարութիւնից, էլ ի՞նչ է ծնանում նորա յիմարութիւնը նորա հպարտ սիգաձեմութիւնը, Առ հասարակ հպարտութիւնը յիմարութեան հետ է զուգակցում: Ի՞նչով աղուէսի ուրախութիւնը լուսնիութիւն էր, Զարակամ ուրախութիւնը կամ վնասասիրութիւնը մի ուրախութիւն է ուրիշի վնասի համար, մանաւանդ եթէ վնասը պատճառել է ինքը ուրախացողը. — Որո՞նք են թոյնի ներգործութիւնները, նախ ցաւեր ու տանջանք, ապա մահ:

Ի՞նչ է մաղթվում անամօթ շողոքորթներին:

Ընթերցանութեան եղանակ, Աղուէսի խօսքերը պէտք է կարդացուին հեղին ելեկջներով, մեղմ քաղցր և մոերմական ձայնով: Ագռաւի խօսքերը պատմական կտորից աւելի խոր և ոչ այնքան բարձրաձայն պէտք է կարդացուին, Վերջաբանութեան բառերը վառվռուն և աշխոյժ եղանակով, անամօթ, բառը չը շեշտել, որովհետեւ աւելի զարդ և պարայ աւելորդաբանութիւն է, քան նոր իմաստ որոշող մի բառ, Հողորթորթը արդէն ինքնին անամօթ է և չի կարող պատկառանք ունենալ:

Մուկ և առիւծ:

Մի առիւծ քնած էր իւր որջի մէջ, և նորա չորս կողմը խաղում էր մկանց ցնծացող խումբը, Սոցանից մէկը ամեն տեղ ծակ ու մուտ անելով, բարձրացաւ մի դուրս ցցուած ժայռի վերայ, վեր ընկաւ այն տեղից, զարթեցրեց առիւծին և նորա ամեն հի թաթի մէջ բռնուեցաւ, «Աւա՛ղ, աղաղակեց նա, իմ խեղճ և շնչին արարածիս համար խնդրում եմ մեծահոգութիւնդ, Ես քեզ նեղացնել չեի ուղում, ես միայն սխալ ոտիւն գործեցի և ժայռի գլխից այս տեղ ընկայ, Բեզ ի՞նչ օգուտ իմ մահը, Պարգևէր կեանքս, և ես մինչև ի մահ չեմ մոռանայ շնորհակալիքս, «Գնա՛, մեծահոգութեամբ ասաց առիւծը, և բաց թողեց մկան, Իսկ իւր սրտում ծիծաղեց և ասաց. «Էսմ մոռանայ . . . կուզէի տեսնել, թէ մկան կտորը ինչով պէտք է առիւծին հաստատէ իւր շնորհակալութիւնը:

Մի առժամանակ անցնելուց յետոյ նոյն մուկը վազվազում էր անտառում կաղիններ քաղելու համար. յանկարծ լսեց մի առիւծի աղիողորմ մոռունչ: «Նա վտանգի մէջ է, առաց իւր մոքում և այն կողմը քնաց, որ տեղից որ մնչող աղաղակն էր գալիս, Տեսաւ, որ իւր մեծահոգի առիւծը

պինդ խճողուել է մի ամուր ցանցի մէջ, որ գաղանին բռնելու համար որ-
սորդը թակարդ էր դրել, Զուանները այնպէս արուեստով ոլրած էին, որ
առիւծը նոցանից ազատուելու համար՝ էլ չէր կարողանում շարժել ա-
տամները կամ գործածել թաթերի զօրութիւնը:

«Համբերի՛ր, բարեկամս», ասաց մկան կտորը, «ոչ որ չի կարողանայ
քեզ ինձանից աւելի լաւ օգնել»: Մտաւ մէջը, կռճոտեց այն չուանները,
որոնք որ գաղանի թաթերը կաշկանդել էին. թաթերի ազատուելուն պէս՝
մնացած ցանցը ինքը առիւծը կտրատեց, և այսպէս փոքրիկ մկուկի ձեռքով
ստացաւ իւր ազատութիւնը:

Ընթերցանութեան եղանակ. Առակը հարուստ է խօսակցու-
թիւններով: Դա լաւ առիթ է ընթերցանութիւն սովորեցնելու համար:
Առաջին խնդիրն այն է, որ աշակերտը հեղինակի պատմածները՝ առիւծի
և մկան ասած խօսքերից գիտակցաբար զատէ և անջատէ, ապա ուսուցչի
կարգացածի օրինակով լաւ որոշէ պատմական դէպքերի ձայնը և զանազան
հանգամանքների համեմատ՝ քիչ թէ շատ քաջապաշտ ձայները:
Վերջապէս իւր կարգացածը այդ օրինակին նմանեցնէ: Ընթերցանութեան
վարժութեան մէջ աշխուժութիւն մտցնելու համար լաւ է, որ պատմոյ-
կան մասը փաշակերտ յանձն առնի, իսկ դէմքերի խօսակցութիւնները
ամբողջ դաստոտունը խմբով կարդայ:

Բացայայտութիւն և կենդանացումն հարցմունքների և խնդիր-
ների միջնորդութեամբ: (Հարցմունքների պատասխաններն ու խնդիր-
ների լուծումը ստորև կերևայ, որ տեղ որ առաջ ենք բերում՝ ամբողջ ըն-
դարձակ նկարագրութիւնը):

1 Ո՞ր տեղ էր գտնվում առիւծի որջը:

2 Քուներ յողնութեան հետևանքը. առիւծի յողնութեան հաւանա-
կան պատճառները որո՞նք կարող էին լինել:

3 Նա ինչո՞ւ համար էր քաշուել իւր որջը:

4 Մկները խաղում էին առիւծի չորս կողմը, իսկ նա նոցա չարու-
թիւններից չզարթնեց. ինչ կարող ենք հետևացնել այս հանգամանքից:

5 Ի՞նչ կապ կայ խաղի և ցնծութեան մէջ:

6 Մկները խաղում էին գաղան առիւծի մօտ տեղերում. այս բանից
ի՞նչ կարող էք հետևացնել նոցա վերաբերութեամբ:

7 Անշուշտ առիւծի մօտերքում խաղալը վտանգաւոր էր. բայց ի՞նչ
է պատճառը, որ նոքա այդ վտանգը չը գիտէին կամ առ ոչինչ էին
դնում:

8 Ցոյց տուր, թէ մուկը ցնծութիւնից անխոհեմ համարձակութիւն
է ստանում:

9 Վերևից ընկնող մկան երևակայութեան մէջ ո՞րպիսի թշուառու-

Թիւն պատկերացաւ. և ո՞րքան ստոյգ էին գուշակած երկիւղները.

10 Ի՞նչ ենթադրութիւններ են ծածկուած մկան աղաչանքի մէջ.

11. Մուկը զանազան բացատրութիւններով առիւծին համոզել է ուզում. որպիսի.

12 Առիւծը անհաւատալի համարելով՝ նորա խոստումների վերայ ծիծաղում է. ուրեմն նա ի՞նչ փորձեր չի փորձել իւր կեանքում.

13 Առիւծի անզգուշութիւնից ի՞նչ է պատահում.

14 Առիւծի աղաղակից մուկն ի՞նչ իմացաւ.

15 Այդ ժամանակ ի՞նչ յիշեց.

16 Ի՞նչ խրատ կը հանուի առակից.

Բացայայտութեանց համեմատ՝ ընդարձակագոյն նկարագրութիւն. Այն որջը, ուր որ առիւծը քնած էր մի ժայռի մէջ էր գտնվում. Գունը յոգնութիւնից է առաջ դալիս. Առիւծը յոգնած էր Թերեւս մի կուռից, ուր նա յաղթութիւն էր տարել իւր Թշնամու դէմ, կամ զօրեղագոյն հալածողների երեսից փախչելու պատճառով կամ որսի ետեւ վազելուց. կամ վերջապէս, որովհետեւ կուշտ ճաշ էր վայելել. Բարայրի որջի մէջ նա ապահով էր, որովհետեւ ծածկուած տեղումն էր. նա շատ խորն էր քնած, քանի որ մկների զուարթ խաղը չէր խանգարում իւր հանգիստը, ապա Թէ. ոչ պէտք է կարծենք, Թէ խաղը խիստ հանդարտ է եղել.

Խաղը հաճութիւն է պատճառում, խաղի ժամանակ ուրախութիւն է երևում, որ եթէ աղմկով կատարուի ցնծութիւն է դառնում. Ցնծութեան յափշտակութեան ժամանակ՝ խոհեմութիւնը Թուլանում է. այդ ժամանակ վտանգների մասին էլ չեն մտածում. Այսպէս էին և մկները. Նոքա չէին նկատում, Թէ մերձ են մի ահեղ գիշակերին, որի բարկութիւնը գրգռելուց անվնաս չեն մնալ. Ցնծութիւնը մինչև անգամ խիղախութիւն է ծնանում. որով մի մուկ յանդգնեցաւ այն ցցուած ժայռի ծայրին վեր ելլել, որի տակ որ առիւծն էր քնած. Բայց աւաղ, որ նորա համարձակ քայլը աղէտալի եղաւ. նա վեր ընկաւ դժբաղդաբար ուղղակի առիւծի վերայ որ և իսկոյն զարթնեց և նորան բռնեց. Անմիջապէս կենդանի կերպով երեւակայեց Թէ ինչ սոսկալի վիճակ է սպառնում իրան, որ անզգուշաբար խանգարեց առիւծի՝ անասնոց Թագաւորի՝ քունը. Մեծամեծները չեն սիրում, որ իրանց անուշ հանգիստը ընդհատեն. Ով որ այդ փորձէ պէտք է գիտենայ որ անպատիժ չի մնայ. Այս բանը քաջ յայտնի էր մկան, Բայց յիշեց և այն մեծանձնութիւնը որ Թագաւորաց զարդն է կազմում. Ուստի և աղերսելով դիմում է առիւծի ազնուասրտութեան և ամենայն ճարտարութեամբ ճգնում է հիմնաւոր բացատրութիւններով զօրացնել խնդիրը. նախ գթութեան արժանի է հա-

մարում այն հանգամանքը թէ իւր պատճառած վիրտը գիտութեամբ չի գործուել։ Միայն գիտաւորութիւնն է պատժելի։ Աւելացնում է։ Թէ իւր մահը նորան բնաւ ոգուա չը պէտք է բերէ։ Անձ պատիւ չէ առիւծի համար։ Եթէ սպանէ շնչին մկան, մանաւանդ մեծ վայելք ևս չէ նորանոց կերակրուիլը։ Իսկ եթէ շնորհք ստանայ՝ մուկը խոստանում է ընդ միշտ չը մոռանալ շնորհած բարիքը։ Այդ խօսքերով թերեւս ոչ այնքան փոխաբէն հատուցման, մասին էր մտածում, որքան իւր սրտի մէջ երախտագիտական զգացմունքը՝ անջինջ պահելու մասին։ Այդպիսի խոստումները առիւծի ծիծաղը շարժեցին, որովհետեւ իւր կեանքում չէր լսել և չէր փորձել թէ շնչին արարածն էլ կարող է երբեմն մեծակշիռ ծառայութիւն մատուցանել իշխանականին։ Այնուհետեւ նա մի անգամ իւր անզգուշութիւնից ցանցի մէջ ընկաւ։ Եւ իւր բարձրաձայն աղաղակով աւելի ևս կարող էր մեծացնել իւր թշուառութիւնը, որովհետեւ որսորդը այդպէս կիմանար, թէ արգէն առիւծը թակարգի մէջ ընկել է։ Բայց բաղդը ողորմեցաւ։ Նորանից հեռու չէր այն մուկը, որին որ երբեմն կեանք էր շնորհել։ Սա ճանաչեց այդ սրտաճմլիկ ձայնը և իմացաւ թէ իւր բարեբարը վտանգի մէջ է։ Անմիջապէս յիշեց իւր տուած խօսքը և շտապեց օգնութեան տեղը։ Բաջ գիտէ իւր անելիքը, և արդարեւ առիւծը ստացաւ ցանկալի աղատութիւնը։

Այս առակը ուսուցանում է, թէ խաղի և խնդութեան ժամանակ ևս շրջահայեաց պէտք է լինել և նոցա հետեւները կռնել։ Թէ ոչ միայն մեծահոգութիւնը, այլ և երախտագիտութիւնը զեղեցիկ առաքինութիւնն է։ Թէ դու պէտք չէ արհամարհես նաև ամենափոքրագունին, որովհետեւ հանգամանքները այնպէս փոփոխական են, որ գուցէ նա էլ կարողանայ մեծ ծառայութիւն մատուցանել քեզ։

Ծերացած առիւծը

1. Ծերացած առիւծը, որ ի վաղուց հետէ խիստ անագորոյն և անգութ էր եղել, անզոր ընկած է իւր որջի առաջ և մնում է մօտալուռ մահուան։
2. Այն անասունները, որոնք նորան տեսնելուն պէս միշտ սոսկացել են, հիմայ չեն ցաւակցում, և ո՞վ պէտք է տրամի այն խռովարարի մահուան համար, որի պատճառով երբեք խաղաղութիւն և ապահովութիւն չի թագաւորել։
3. Նորա ընդհակառակ աւելի ուրախացան, որ գաղանից վերջապէս պէտք է ընթծ մնային, և նոցանից ոմանք, որ դեռ մոռացել էին այն բոլոր անիրաւութիւնները, ինչ որ առաջները բազմեցս ստացել

էին, ծարաւում էին նորանից հանել իրանց ոխը: 5. Խորամանկ աղուէսը խոցեց նորան կծու խօսքերով: 6. Գայլը թափեց նորա գլխին չարաչար լուտանքներ. եղը իւր եղջիրներով ծակծկեց. վարազը իւր վրիժակներով վէրքեր տուեց, և մինչև անգամ նոյն իսկ ծոյլ էշը մի հարուած կերցրեց իւր սմբակով: 7. Ագնիւ ձին միայն՝ տեսնելով այդ բոլոր արարքները՝ ինքը ոչինչ վնաս չը տուեց, թէպէտ մի և նոյն թշնամին պատառ պատառ էր արել և նորա մօրը: 8. «Ձեռ կամենայ», հարցրեց էշը, «մի լաւ շոխոց էլ տաս առիւծի ականջների տակը»: 9. Ձին լուրջ մտքով պատասխանեց. «Ցածուկիւն է վրէժ առնուլ այնպիսի թշնամուց, որ էլ կարող չէ ինձ վնաս հասուցանել»:

Բաց այսպտու թիւն և կենդանացումն. Առակը մեր երեւակայութեան մէջ հանդիսացնում է խիտ անտառի մէջ բացուած մի տեղ: Այդ մերկ տարածութիւնը զառիվայր ըլլի մի մաս է կազմում: Դորա վերին սահմանները փակուած է ճեղքճքած ժայռերով, ուր որ մի քարայր առակի մէջ նկարագրած առիւծի՝ որջ է կազմում:

Անտառեցէ՛տ այն անտառները, որոնք այդ որջի հոգիէ տալ հաստատել են:

Դոցա ունդէ՛ր դառնութեցէ՛տ, որ միջոց խոտերէ մի կենդանի և մի շղագործ է խոտէ: Ծերացած առիւծը կենդանի է. դորա առջև կացած աղուէսը՝ գայլը, եղը, վարազը, էշն ու ձին՝ շրջապատ են ձևացնում:

Կենդանի և շղագործ մէջ մի հախարհութիւն է երևում. փոքրէն և հանդէս հանէն, եւ ինչ խոտէ տալ-ծէ հոտին, ինչ դոռն՝ մի կենդանիաց հոտին:

1- Առիւծը ծերացած էր. — միւս կենդանիները՝ առոյգ հասակով:

2. Առիւծը հիւանդ էր. — միւսները՝ առողջ:

3. Առիւծը կեանքից ձանձրացած և մահու պատրաստ էր. — միւսները կայտառ զօրութիւններով և կենսախրախոյս:

4. Առիւծը անզօր ընկած էր գետնի վերայ. — միւսները աշխոյժ և զուարթ կանգուն էին նորա շուրջ:

5. Առաջ նորա ներկայութիւնը երկիւղ էր աղւում և նոքա նորա երեսից փախչում էին. — այժմ անփախ նորա շուրջն են հաւաքուել:

6. Վաղ նա էր վնասում նոցա. — այժմ նոքա են վնասում նորան:

Այս հախարհութիւնը խաղաղ-շաղաղութեամբ նկարագրեցէ՛տ, և այդ լաւհասով հետեւել բռնելը նկարագրէ՛տ «ծերացած—հիւանդ—կեանքից ձանձրացած—ընկած — երկիւղ ազդող—վնաս տուող»: Ահա և նկարագրութեան սկիզբը. Առիւծից գոյացած կենդանունը և նորա չորս կողմի անասուններից կազմուած շրջապատը՝ հակադիր պատկեր էին հանդիսացնում: Այն է՝ առիւծը ծերացած էր, իսկ ընդհակառակ միւս կենդանիները տակաւին դեռահասակ էին. և այլն:

Երբեք մի ել մի հալածողութիւնէն հայ: Որոշոյց է կաշկած մի կողմէն—հալածողութիւն:

Ինչ կ'առնուի է երեսմ հալածողութիւնը: Աղուէսի և միւսներն միտքը ցած է: որովհետեւ այդպիսի մտքով ոխ են հանում այն թշնամուց, որ այլ ևս իրանց վնաս տալ չի կարող: ձիու միտքն ընդհակառակ առնուց է: որովհետեւ անարգութիւն է համարում . . . :

Այդ բոլոր բացայայտութիւնները մէջը առնելով ամբողջութիւնը կ'ապով շարադրել:

Անթերցանութեան եղանակի քննութիւն. Այստեղ ընթերցանութեան հիմնական եղանակը պարզապէս է: Միայն երկու կտորներում դա ընդհատվում է: Առաջին անգամ, երբ որ խօսքի թելը կը տրվում է այս անդադարձութեամբ:

«Եւ հիմ պէտք է տրտմի այն խռովարարի մահուան համար, որի պատճառով երբեք խաղաղութիւն և ապահովութիւն չի թագաւորել»:

Իսկ միւս անգամ հետեւեալ հարցմունքով:

չէ՞ս կամենայ, մի լաւ շուկոց էլ տաս առիւծի ականջների տակը»:

և այդ հարցմունքի պատասխանով:

ցածութիւն է վրէժ առնուլ այնպիսի թշնամուց, որ էլ կարող չէ ինձ վնաս հասցնանել»:

Անդադարձութիւնը այն ընդհանուր ճշմարտութիւն է յայտնում, թէ խռովարարի մահուան մասին ոչ դք չի տխրում: Դորա ասութեան եղանակը այն է, որով մենք յայտնում ենք ինքնին հասկանալի իմաստներ: այսինքն աւելի խոր ձայնով, քան այն բառերը, որոնց մէջ որ դա ներմուծութիւն է կազմում, այլ և փոքր ինչ միաձայն հնչմամբ կամ առանց եղանակելու: Այդ հնարով միւս նոյն ժամանակ կը պահպանուի և դժալի կը կացուցանուի այն կապը, որով միացած են «չեն ցաւակցում» և «նորա ընդհակառակ աւելի ուրախացան» նախադասութիւնները: Էշի հարցմունքի մէջ լսվում է դժբաղ, և խառն: դա կարդացվում է ձայնը միշտ բարձրացնելով մինչև վերջին բառը: Ձիու պատասխանը մի յանդիմանալի միջոց է:

Թէպէտ դեռահասակ առիւծներ էլ կան, բայց և այնպէս առաջին նախադասութեան «ծերացած» բառը չը պէտք է շեշտուի: Իսկ որպէս զի դորա նշանակութիւնը լաւ տպաւորուի, թէ առիւծը երկար տարիներ բռնութիւններ է գործել միւս անասունների դէմ, այդ աւելի որոշ կերպով իմանալի է դառնում: «ի վաղուց հետէ» բառերից, Բայց այնուհետեւ «անզոր» և «իւր որջի առաջ» բառերի համար խնդիր է ծագում, թէ գոցանից որը պէտք է շեշտուի: Առհասարակ կանոնը այս է, թէ որպիսութեան որոշումը աւելի է շեշտվում, քան տեղի որոշումը: եթէ մի

առանձին հիմք չը կայ վերջին աւելի նշանակութիւն տալու, եթէ զոր օր. տեղով մի հակադրութիւն չի ցոյց տրվում, քան ինչ որ ընթերցողը կարգալու ժամանակ սպասում է: Մանաւանդ որ առիւծի անզօրութիւնը ամբողջ պատմութեան մէջ նշանաւորաբոյն հանգամանք է. «Մահ» ունի գլխաւոր շեշտ՝ որովհետեւ «սպասել» բայի լրումն է կաշմում: Որ ի վաղուց հետէ խիստ անագորոյն և անգութ էր եղել՝ միջանկեալ նախադասութիւնը՝ ենթակայի որոշիչ մաս է՝ ուստի և մի փոքր դադար առնելով՝ պէտք է զատել նորանից: Եւ որովհետեւ աւելծը արդէն ինքնին «աւելում» է և «աւելում» է, ուրեմն աւելի ուղիղ կը լինի, եթէ գլխաւոր շեշտը տանք «խիստ» բառին՝ որպէս զի գաղափարութեան բարձր աստիճանը ուշադրութեան առնուի:

Երկրորդ նախադասութեան մէջ կանոնի համեմատ շեշտվում են՝ «տեսնելիս», «ստակացել են» և «ցաւակցել» բառերը: Հարկ չը կայ «որոնք նորան տեսնելուն պէս» բառերի մէջ՝ շեշտել, ապա թէ ոչ այն հակադրի գաղափար կը ծնանէ, իբր թէ նոքա ուրիշ գաղափարներն տեսնելիս՝ չէին ստակում:

Մէկի մահուան համար տրտմութիւնը ընական է, բայց մի խռովարարի համար՝ սովորաբար ոչ, մանաւանդ նորա համար ոչ, որի պատճառով «երբէք» խաղաղութիւն չի թագաւորել, «Վաղաղութիւն և ապահովութիւն» չեն կարող շեշտ ունենալ, որովհետեւ ինչ իմաստ որ դոքա ծանուցանում են, արդէն «խռովարարի» մէջ ամփոփուած է:

Նոցա ուրախութեան առարկան էր առիւծի հալածանքներից ազատութիւնը, ուստի և շեշտվում է զեծ բառը:

Միւս հետեւեալ նախադասութեան մէջ արժանի են մտադրութեան «դեռ» և «առաջները», որովհետեւ դոցանով յայտնվում է այն մի քանի անասունների անշէջ ատելութիւնն ու ոխը, որոնք «այժ» փափագում են իրանց սրտի դառնութիւնը թափել, երբ որ աւելծը արդէն ձերացած, անզօր և մահամբձ է:

Անասունները իրանց դառնութիւնը ինչ տեսակ որ թափում են առիւծի վերայ, ցոյց են տալիս հետզհետեւ սաստկացող աճումն, ուստի դորա համաձայն ևս պէտք է կարգացուին նախադասութիւնները: Հետեւապէս «խոցեց կծու խօսքերով, թափեց լուտանքներ, ծակծկեց, վէրքեր տուեց» բառերը գլխաւոր շեշտ կառնուն: Իսկ և մինչև անգամ նոյն իսկ ծոյլ էշը մի հարուած կերցրեց իւր սմբակով: Նախադասութեան մէջ պէտք է նշանուի ոչ թէ ատելութեան յայտնելու եղանակը, այլ նոյնը յայտնող կենդանին, որովհետեւ այդ ակնարկութիւն է անում նոյն իսկ՝ բառը և ամբողջ նախադասութիւնը ուղղում է հասկացնել թէ չը նայելով իւր ծուլութեան՝ էշն էլ չը դիմացաւ, որ առիւծի վրէժը չը հանէ: «Ծոյլ» բա-

ուր չի կարող գլխաւոր շեշտ ստանալ որովհետեւ դա նկարագրում է էջի ծանօթ բնութիւնը, այսինքն ոչ հակադրութիւն է ծանուցանում և ոչ մի զարմանալի հանգամանք է որոշում: Աճումը դադարում է «էջ»-ի հետ: «Ազնիւ ձին միայն . . . և իւր մօրը» բարդ նախադասութեան մէջ՝ երկրորդական նախադասութիւնը պարունակում է տեղի տալը (թէպէտ) տեղի տալը միշտ կարգացում է յետոյ Բ-Ե-Դ-Յ-Զ-Է-Ը-Ս-Վ-Ա-Բ նախադասութեան մէջ «միայն» և «իւր» հետ: Իսկ երկրորդական նախադասութեան մէջ միշտ գլխաւոր շեշտ ունին: «Միայն» բառը ցոյց է տալիս, թէ ձին միակ կենդանին էր, որ վրէժխնդրութեան մասին բնաւ չէր մտածում, ուստի և չը թշնամանց, թէպէտ առիժից ամենամեծ անիրաւութիւն էր կրել, որովհետեւ նորա գազանութեան էր մասնուել իւր մայրը:

Հարցման և պատասխանի խօսակցական ձևից յետոյ «հարցրեց էլը—ձին լուրջ մտքով պատասխանեց» նախադասութիւնները՝ իրանց պատմողական եղանակով՝ աւելի անշմար են մնում, Հարցման մէջ «էլ» բառը գլխաւոր շեշտ ունի, նորա իմաստն է՝ դու էլ ուրիշների պէս: Ձիու պատասխանի մէջ շեշտերի աստիճանաւորութիւնը կը գտնենք, եթէ այն բարդ նախադասութեան տանք հետեւեալ պարզ նախադասութեան ձև:

«Անգէն թշնամու դէմ վրէժխնդրութիւնը՝ համարում եմ ցածութիւն», այստեղ աւագ շեշտը «ցածութիւն» բառն ունի, նորանից թոյլ է «վրէժխնդրութեան» շեշտը, և աւելի ևս թոյլ «անգէնի» շեշտը, Այս բանից հետեւեցնում ենք, թէ այնտեղ «ցածութեան» հետ պէտք է շեշտուին նմանապէս «վրէժ» առանց և «վնաս» հասուցանել, բառերը, բայց ամենից աւելի առաջին բառը:

Արամազդ եւ ոյխար.

Ինչ չարիք որ ասես՝ ոչխարը կրում էր ամեն տեսակ կենդանիներից, վերջապէս նա եկաւ Արամազդի մօտ և աղաչեց, որ վերջ դնէ իւր թշուառութիւններին:

Արամազդը դժկամակուած երևեցաւ, բայց իսկոյն ասաց ոչխարին, Յիբաւի, անմեղ արարածս, տեսնում եմ, որ քեզ չափից դուրս անպաշտպան և անզեն եմ ստեղծել, Հիմա ինքդ ընտրիր և ասա, ի՞նչ դարման անեմ, որ սխալս ուղղուի: Արդեօք կուզենաս, որ բերանդ սարսափելի ժանիքներով և ոտքերդ սուր ձիւրաններով սպառազինեմ:

«Ոչ, ոչ», ասաց ոչխարը, «ես չեմ ուզում զիշատիչ գազանների կարգը մտնել»:

«Կամ» շարունակեց Արամազդը՝ «արդեօք լորձուկքիդ մէջը չը խառնեմ թոյն»:

«Ո՛հ», ընդմիջեց ոչխարը. «Թու՛նաւոր օձերը սաստիկ ատիլի են»:

«Հապա Բ՛նչ անեմ: Ե՛կ, ճակատիդ եղջիւրներ բուսցնեմ և ձեռքներդ պողպատի պնդութիւն տամ»:

«Եւ ոչ այդպէս: Գթառատ հայր, ապա թէ ոչ նոխազի պէս խեթկող կը դառնամ»:

«Բայց լաւ մտածիր»: ասաց Արամազդը. «դու էլ վնասելու կարողութիւն պէտք է ունենաս: Եթէ ցանկութիւն ունիս, որ միւսները քեզ վնասելուց ետ քաշուեն»:

«Էլ ուրիս ճար չը կայ»: հառաչեց ոչխարը. «Թո՛ղ ուրեմն, Տէ՛ր, որ մնամ, ինչպէս որ եմ: Որովհետեւ վնասելու կարողութիւնը, չը լինի՞ թէ վնաս կամենալու սէր զարթեցնէ. աւելի լաւ է անիրաւութիւն կրել, քան դործել անիրաւութիւն»:

Արամազդը օրհնեց ոչխարի անմեղութիւնը, իսկ սա այդ ժամից մոռացաւ իւր արտունջները:

Առակի ձևափոխութիւն. Հետեւեալ խնդիրների բացայայտութիւն տալուց յետոյ կը պատրաստուի այն ձևափոխութիւնը, ինչպէս որ ստորև առաջ է բերուած.

1 Յոյց տուր, թէ ոչխարը անպաշտպան է, մի առ մի յիշատակելով՝ ցուլը, խոյն, նոխազը, եղջերուն, գայլն ու վագրը, ձին:

2 Թուիր զանազան կենդանիներից նորա ստացած չարիքները, զոր օրշանից, նոխազից, անդդից, գայլից:

3 Ի՞նչ արտունջ է Բ՛նչ խնդիր է յայտնում նա Արամազդին:

4 Սկզբում Արամազդը Բ՛նչպէս է ընդունում ոչխարի արտունջն ու խնդիրը, յետոյ ինչ համոզման է գալիս:

5 Ի՞նչ առաջարկութիւններ արեց Արամազդը ոչխարին:

6 Ի՞նչ պատճառներով ոչխարը մերժեց դոցա:

7 Ձևակերպիր Արամազդի «կամ այս—կամ այն»—ը:

8 Ոչխարի ընտրութիւնը և այդպէս վճռելու պատճառը:

9 Վախճանական արդիւնք:

Ոճով արտայայտութիւն. Կենդանեաց մէջ ոչխարը բոլորովն անզէն ստեղծուեցաւ. Արամազդի ձեռքով, նորա ճակատը ցլի, նոխազի, խոյի և եղջերուի պէս եղջիւրներով չէր զինած. նորա բերանը ատամներով չէր շարած, որ թշնամիներին վախեցնելու համար բաւական է նոցա ցոյց տալ, ինչպէս որ գայլն ու վագրը անում են. նա իւր ոտքերի մէջ ոչ ոյժ էր ստացել, որով ձին գետինը արոփում է և ոչ նորա վերայ մագիլներ՝ յարձակողներին վիրաւորելու համար, Ուստի և հին ժամանակներից կատակների ու թշնամութեան նիւթ դարձաւ. Հունը չարախնդութեամբ տեղից տեղ հալածում էր և սիրում էր տեսնել նորա փախն ու փախուստը. նո-

խազը իւր պողերով էր տալիս նորան. անգղը օդի բարձրութիւններից իջնելով՝ բզկեում էր. արիւնսխանձ գայլից ոչ մի տեղ ապահով չէր, Այսպէս եկաւ Արամազդի առաջ. տրտունջ յայտնեց իւր թշուառութեանց մասին և աղաչեց, որ թեթևացնէ այդքան զրկանքները:

Արամազդը նախ դժկամակեցաւ ոչխարի վերայ, բայց փոքր ինչ մտածելուց յետոյ իրաւունք տուեց, թէ արդարեւ նորան խիստ անզէն է ստեղծել և պատրաստ է սխալը ուղղել: Իւր առաջարկութիւններով երեք ելք ցոյց տուեց. կամ պէտք է ոչխարի բերանը հասարկու ատամներով և ոտքերը ճիրաններով սպառազինէ, կամ նորա թքի մէջ թոյն խառնէ, կամ նորա ծնոտներին դժ տայ և ճակատի վերայ եղջիւրներ բուսցնէ:

Սակայն ոչխարը այդ երեք առաջարկութիւններից և ոչ մէկին հաւանութիւն չը տուեց, Սուր ատամներից և զօրեղ մագիլներից վախեցաւ գիշատիչ դառնալ, թքի մէջ թոյնը, կարծում էր նա, այնպէս ատելի կը դարձնէ, ինչպէս որ են օձերը. իսկ ճակատի եղջիւրներով դիւրաւ կը սասանայ նոխարի խեթկող բնութիւնը:

Այս բոլոր բացայայտութիւններից յետոյ՝ երբ որ Արամազդից և այնչեսեց, թէ այն ժամանակ միայն կը կարողանայ իւր թշնամիներին սաստել, երբ որ ինքն էլ ընդունակ լինի ուրիշներին մնասել — հառաչելով խնդրեց Արամազդից, որ եթէ ուրիշ ձար չը կայ, իրան էլի այնպէս թողնէ, ինչպէս որ արդէն է, Որովհետեւ՝ մնաս տալու կարողութիւնը, վախենում է, թէ սէր կը ծնանէ մնասներ կամենալու համար, իսկ աւելի լաւ է անիրաւութիւն կրել, քան անիրաւութիւն գործել:

Եւ Արամազդը օրհնեց անմեղ ոչխարին, իսկ օա այդ ժամից թող տուեց իւր տրտունջները:

Շուն և գայլ

Մի օր իւր նախիրը արածելիս հովիւը քնել էր, Այդ բանը տեսաւ գայլը և սկսեց բոլոր ծիգը թափել. որ փութով արթուն շներին մի կողմը գրաւէ, և ինքը այսպիսի յաջող գէպքից օգուտ քաղէ:

Է. հ. սիրելի թուլայ, ասաց գայլը, Դու բոլորովին մաշուեցար, այդ ինչ դառը կեանք ես վարում. հաւատա՛, ինձ զարմացնում է այդքան համբերութիւնդ և անդրդուելի հաւատարմութիւնդ: Օր ու գիշեր միայն նախիրդ երջանկութեան համար ես հոգս քաշում. միթէ շարունակ արթնութիւնը քեզ չի՞ յոգնեցնում:

«Յոգնեմ, ասում ես, պարտք կատարելը ամենևին չը պէտք է յոգնեցնէ»:

«Ճշմարիտ է», ասաց կեղծաւորը, բայց իւր պարտականութեան մշտական ստրուկ ո՞վ է դառնում: Տես, տերդ, ինչպէս առօր փառօր քուն է

մտնել. դորա օրինակը իսկ քեզ պէտք է խրատէ, որ շատ էլ բարեխիղճ չը լինիս, և քիչ էլ քո մասին մտածես:

«Հէնց որովհետեւ ինձ վստահանալով տէրս հանգիստ է», պատասխանեց հաւատարիմ թուլան, «աւելի ևս իրաւունք չունիմ անփոյթ թողնել պարտականութիւնս»: Այս խօսքերից յետոյ սկսեց այնպէս բարձրադաղակ հաչել, որ հովիւը զարթնեց, և սորա հետ միացած իւր հին թշնամու չար գիտաւորութիւնը ի դերեւ հանեց:

Դիւրին գործ է փորձութիւններին դիմանալը, եթէ մարդու սրտի մէջ արթուն է հաւատարմութեան և արդարակորովութեան ոգին:

Անմիջապէս ըմբռնումն և կրկնութիւն: Գուցէ հարկաւոր լինի կանխաւ բացատրել հետեւեալ խօսքերը՝ յաջող դէպքից օգուտ քաղել. պարտականութիւն. անդրդուելի հաւատարմութիւն. բարեխիղճութիւն. կեղծաւոր. անփոյթ թողնել. ի դերեւ հանել. ստրուկ:

Բացայտութիւն և կենդանացումն: Երեւկայեանք ամառուայ մի շոգ օր: Արեգակը հասարակածի բարձրութեան վրայ է և ուղիղ ճառագայթներով այրում է հովուի մէջքն ու երեսը: Վաղ առաւօտունից նա արդէն ոտքի վերայ է և իւր նախրի հետ ի միասին մեծ մեծ տարածութիւններ է չափել: Այսպէս նա շատ յոգնել էր: Հասաւ մի դաւարագեղ ըլրակին, «ը կանաչ խոտի բարձրութիւնը հանգստեան հրաւիրեց նորան, նա չը դիմացաւ և մեկնուեցաւ դետնի վերայ, ոչ թէ քնելու, այլ փոքր ինչ շունչ քաշելու համար. բայց մռափը յաղթեց նորան և նա մըտաւ խոր քնի մէջ: Այլ մերձաւոր անտառում մի գայլ է շրջում, որ հովուի քունը նկատելով սողաց նախրի կողմը—Հիմա դուք շարունակեցէք:

1 Գայլի մերձաւոր և հեռաւոր դիտողութեանց մասին.

2 Ի՞նչ խօսքերով է յայտնում նա իւր կարեկցութիւնը.

3 Ի՞նչ է զարմացնում գայլին.

4 Ամփոփիր գայլի յայտնած սկզբունքները.

5 Գայլը կեղծաւոր.

6 Ի՞նչ են շան սկզբունքները.

7 Շունը հաւատարիմ է մնում.

8 Գայլը դայթակղիչ է, այլ միայն փորձիչ:—

(Հաս հատ առականքի քննութիւնը վերջացուցինք. այժմ տեսնենք, թէ չի՞մաշխուհեմք ո՞րպիսի նորանոր և պիտանի վարժութիւններ են կաղմում):